

PETROL FİYATLARINDAKİ TARİHİ GERİLEME

BÜŞRA ZEYNEP ÖZDEMİR

SETA | PERSPEKTİF

MART 2020 · SAYI 264

- 9 Mart 2020'de petrol fiyatlarında rekor düzeyde gerilemeye neden olan süreç nasıl gelişmiştir?
- Petrol fiyatlarındaki gerilemenin petrol üreticileri için kısa ve uzun vadeli sonuçları neler olabilir?
- Türkiye gibi enerji ithalatçısı ülkeler için petrol fiyatlarındaki bu gerilemeyi nasıl yorumlamak gerekir?

Aralık 2019'da Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan koronavirüsün bugün dünya genelinde derin etkilere neden olduğu görülüyor. Ortaya çıkış nedeni konusundaki tartışmalar halen sürerken virüs ve beraberinde gelen salgın hastalık başta turizm olmak üzere birçok ekonomik faaliyeti sekteye uğratmıştır.

Dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan Çin'in virüs nedeniyle dünyanın birçok yerindeki müşterisini kaybetme noktasına gelmesi ülkedeki petrol talebinin de azalmasına neden oluyor. Çin'in son birkaç yıl içinde yaşanan İran yaptırımları, Venezuela'daki iç karışıklık ve Libya krizi gibi gelişmeler neticesinde piyasalarda ortaya çıkması muhtemel arz sıkıntısına karşı petrol stoklarında artışa gitmiş olması da bugün görülen talep azalmasının nedenlerinden biridir.¹ Koronavirüsün etkisiyle bu ülkede petrole olan talep çok daha hissedilir şekilde azalmaktadır. Ancak Çin, ekonomisindeki durgunluktan kaynaklanan petrol talebinde düşüş görülen ülkelere yalnızca biridir. Virüsten en çok etkilenen –başta İtalya, İran, Japonya ve Güney Kore olmak üzere– dünya genelindeki birçok ülkede turizm dahil çok sayıda ekonomik aktivite durma noktasına gelmiştir.

1. "Oil Gives up Early Rally as Focus Returns to Rising Oil Stocks", Bloomberg Markets, 8 Ekim 2019.

BÜŞRA ZEYNEP ÖZDEMİR

2013'te İzmir Ekonomi Üniversitesi İşletme Fakültesi Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Bölümü'nde lisans eğitimini tamamlayan Büşra Zeynep Özdemir 2016'da aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden Sürdürülebilir Enerji alanında yüksek lisans derecesini "European Energy Union: A Further Step ahead or Reorganization?" isimli tez çalışmasıyla almıştır. Doktora eğitimine Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler programında devam eden Özdemir Ocak 2017'den bu yana SETA Vakfı'nda araştırma asistanı olarak çalışmaktadır.

Yaptırımlar ve diğer petrol ihracatçısı ülkelerde yaşanan ve üretimi direkt olarak etkileyen gelişmelere rağmen piyasalarda oluşan arz bolluğu ekonomileri ağırlıklı olarak petrol gelirlerine bağlı olan OPEC üyelerini olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple 2016'dan bu yana OPEC düzenli olarak petrol üretimini azaltma kararı almaktadır. Aralarına dünyanın en büyük petrol üreticilerinden Rusya'nın da katılımıyla "OPEC+" olarak adlandırılan yapı yaklaşık üç yıldan bu yana piyasalardaki arz bolluğunu azaltarak petrol fiyatlarının yukarı yönlü hareket etmesini sağlama ve petrol ihracatından elde ettikleri gelirleri artırma yönünde ortak hareket etmiştir. Jeopolitik gelişmelere karşı kırılabilir yapıda olan petrol fiyatları ise zaman zaman ani değişiklikler göstererek "OPEC+"ın planlarını bozmuştur. Özellikle son iki yıldır petrol fiyatlarının 80 dolar bandına yükselmesi için daha fazla arz kısıntısını hedefleyen ve bütçesini de buna göre planlayan Suudi Arabistan OPEC+ ittifakını da bu doğrultuda yönlendirmiştir. 2020'ye bir önceki yılın ortalamasıyla benzer seviyede başlayan petrol fiyatları dünyanın en büyük petrol ülkesinin planlarını sekteye uğrattığı şekilde henüz Ocak bitmeden –koronavirüsün de etkisiyle– 60 doların altına inmiştir. 28 Şubat'ta 50 doların

TABLO 1. ÜLKELERE GÖRE PETROL ÜRETİM MALİYETLERİ (2017, DOLAR)	
İngiltere	52,50
Brezilya	48,80
Kanada	41,00
ABD	36,20
Norveç	36,10
Angola	35,40
Kolombiya	35,30
Nijerya	31,60
Çin	29,90
Meksika	29,10
Kazakistan	27,80
Libya	23,80
Cezayir	20,40
Rusya	17,20
İran	12,60
BAE	12,30
Irak	10,70
Suudi Arabistan	9,90
Kuveyt	8,50

Kaynak: IEA, Rystad Energy

da altına inen fiyatların aşağı yönlü hareketinin durdurulması Mart'ta yapılan OPEC+ toplantısının ana gündem maddesini oluşturmuştur.

5 Mart 2020'de Viyana'da düzenlenen son OPEC+ toplantısında Suudi Arabistan'ın öncülüğünde üye ülkeler petrol üretimini yılın ikinci yarısına dek günlük 1,5 milyon varil azaltma sözü vermiştir. Ancak Rusya üretim kesintisine karşı çıkarak beklenmedik bir duruma neden olmuştur. Rus heyetin tutumundan rahatsızlık duyan Riyad yönetimi de planlanan aksine petrol üretimini artırmaya yönelmiş ve piyasalarda azalan talep karşısında arz fazlasının daha da artacağı beklentisine yol açmıştır. Bunun sonucunda 9 Mart 2020'de –en son Körfez Savaşı döneminde görülen tarihi gerilemeye benzer şekilde– Brent petrolün varil fiyatı bir günde yüzde 31,5 gerileyerek 32 dolar seviyesine düşmüştür.

5 Mart'taki toplantıda Moskova yönetiminin petrol arzı kesintisine karşı çıkması OPEC+ ittifakına ciddi bir darbe vurmuştur. Rusya'nın özellikle İran yaptırımları sonrasında hızla genişlettiği pazar payını ve beraberindeki ihracat artışını kaybetmek istememesi üretim kısıntısına karşı çıkmasının nedenlerinden biridir. Gerçekleştirdiği kaya (*shale*) petrolü devrimiyle 2010'lardan bu yana küresel petrol ve doğal gaz piyasalarında ezber bozan ABD'nin OPEC+ anlaşmasından yararlanarak pazar payını Rusya'nın aleyhine artıracığı endişesi de Moskova'nın bir diğer karşı çıkma nedenidir. Kasım'da yapılacak başkanlık seçimlerine hazırlanırken düşen petrol fiyatlarından Amerikalı üreticilerin olumsuz etkilenmesi Başkan Trump'a seçilmesinin önünde zorluk çıkarabilecek niteliktedir. Zira konvansiyonel olmayan yöntemlerle kaya petrolünü üretmek hala konvansiyonel yöntemlerle petrol üretmeye göre daha maliyetlidir (Tablo 1).

FİYATLARDAKİ GERİLEMENİN KISA VE UZUN VADELİ SONUÇLARI

Petrol fiyatlarının bu denli sert gerilemesi ABD'de petrole yapılan yatırımların azaltılması, işten çıkarılmaların yaşanması ve ekonomisi petrol üretimine bağlı eyaletlerin zarar görme ihtimalini artırmaktadır. Ülkede bir günde birçok petrol üreticisi iflas noktasına geldiğinden kırılganlığı olabildiğince azaltmak adına piyasalardaki işlemler geçici olarak durdurulmuştur. Diğer taraftan planlarını 40 dolar seviyesindeki petrol fiyatlarına göre yaptığını açıklayan Rus heyetinin de Amerikan ekonomisine zarar vermeye çalışırken fiyatların 30 dolarları göreceğini hesaplamadığını düşünebiliriz. Aynı şekilde bütçesini petrol fiyatlarının 80 dolar seviyesine yükseleceği şekilde planlayan Suudi Arabistan'ın Rusya'ya misilleme olarak üretimi artırırken fiyatların bu denli gerileyeceğini tahmin etmediğini de belirtmek gerekir. Karşı karşıya bulunduğumuz tabloda fiyat düşüşünden en çok etkilenecek ülkelerin başta Suudi Arabistan, ABD ve Rusya olacağı görülmektedir.

Aniden gerileyen petrol fiyatları küresel çapta faaliyet gösteren ve bilhassa petrol ve doğal gaz üretimi

yapan enerji şirketlerinin değerlerinde de bir günde ani gerilemelere neden olmuştur. Dünyanın en eski petrol şirketlerinden İngiliz BP yüzde 25 ve Hollandalı Shell yüzde 20 ile söz konusu değer kaybından etkilenen şirketlerin başında gelmektedir. 1973 petrol krizi sonrası ülkeler arasındaki iş birliğini artırma amacıyla kurulan Uluslararası Enerji Ajansı 9 Mart'ta küresel ekonomik krizin etkisiyle 2009'dan bu yana ilk kez bu yıl petrol talebinin azalmasını beklediğini açıklamıştır.²

Fiyatların uzun süre 30 dolar seviyesinde kalması OPEC+ içindeki gerilimin artmasına neden olabilecektir. 2019'da OPEC+ içindeki fikir ayrılıkları Katar'ın örgütten ayrılmasıyla gözle görülür hale gelmiştir. İran, Libya ve Venezuela gibi halihazırda üretim sorunu yaşamakta olan ülkeler arz kısıntısından muaf tutulurken OPEC+ içindeki diğer üreticiler de küresel pazardaki paylarını kaybetme riskiyle karşı karşıya gelmiş durumdadır. Gelirleri büyük ölçüde petrol kazancına bağlı OPEC+ üyelerinin fiyatların 30 dolar seviyesinde seyretme süresine göre kısa, orta ve uzun vadeli ekonomik krizlerle yüzleşmesine kesin gözüyle bakılırken ülkelerin söz konusu krizlerle başa çıkmak adına eğitim, sağlık ve altyapı alanlarındaki kamu harcamalarında kesintiye gitmeleri beklenmektedir.

FİYATLARDAKİ GERİLEMENİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

Türkiye tükettiği enerjinin yaklaşık yüzde 75'ini ithal etmesi sebebiyle yüksek oranda dışa bağımlı durum-

dadır. Petrol fiyatlarındaki bu düşüş anlık olarak spot piyasalar üzerinden yapılan petrol ve doğal gaz alımlarında maliyet açısından fayda sağlayacaktır. Son tüketicii yakından ilgilendiren benzin, motorin ve LPG fiyatlarının yanı sıra hane tipi doğal gaz ve elektrik tüketimi fiyatlarında da indirimler yaşanabilir. Fiyatlardaki gerilemenin yıl boyunca 2019 ortalaması olan 64 doların altında seyretmesi halinde 2020'ye ait toplam enerji harcamalarının cari denge içindeki payının azalacağı beklenebilir. Petrol fiyatlarına endeksli spot doğal gaz fiyatlarının da aynı şekilde aşağı yönlü hareket etmeye devam edeceği göz önünde bulundurulduğunda Türkiye gibi enerji ithalatçısı ülkelerin enerji faturalarının azalacağı açıktır.

Dahası petrol fiyatlarındaki düşüşün yıl boyunca sürmesi halinde 2021-2022 arasında sona erecek olan uzun dönemli gaz kontratlarının³ yenilenmesi sürecinde Türkiye'nin eli güçlenecektir. Ancak petrol ve doğal gaz ticaretinin dolar üzerinden yapıldığını dolayısıyla dolar/TL paritesinden bağımsız düşünülmemeyeceğini unutmamak gerekir. Düşen petrol fiyatları Türkiye gibi yüksek oranda petrol ve doğal gaz tüketen ve tükettiğinin büyük bir kısmını ithal eden ülkeler için kısa ve orta vadede kazançlı durumlar ortaya çıkarsa da uzun vadede yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının tüketimini artırmanın dalgalanan petrol fiyatlarından daha az etkilenilmesini sağlayacağı hususu dikkate değerdir.

2. "Global Oil Demand to Decline in 2020 as Coronavirus Weighs Heavily On Markets", IEA, 9 Mart 2020, www.iea.org/news, (Erişim tarihi: 9 Mart 2020).

3. Türkiye'nin 2021-2022 arasında sonra erecek uzun dönemli gaz ithalatı antlaşmaları şunlardır; Rusya (boru gazı), Azerbaycan (boru gazı), Nijerya (LNG), Cezayir (LNG).